

KANNANOTTO VAMMAISNEUVOSTON TOIMINNAN VAIKUTTAVUUDESTA JA OSALLISUUDESTA HYVINVOINTIALUEEN TOIMINNASSA

§ 91 Vammaisneuvoston lausuntojen vaikuttavuus, mahdollisuudet osallistua vammaisia koskevien asioiden valmisteluun ja suunnitteluun hyvinvointialueella

Vammaisneuvoston lakisääteinen vaikuttamisoikeus

Vammaisneuvosto on huolissaan vaikuttamistoimielimen lakisääteisen vaikuttamismahdollisuuden täysimääräisestä toteutumisesta Pirkanmaan hyvinvointialueella. Vaikuttamistoimielimet ovat hyvinvointialueella viiteryhmiensä edustajia ja asiantuntijoita. Niillä on oikeus nostaa oma-aloitteisesti käsittelyyn keskeiseksi katsomiaan asioita sekä tehdä aloitteita, kannanottoja ja lausuntoja.

Hyvinvointialueilla on lakisääteinen velvoite tukea vaikuttamistoimielinten toimintamahdollisuuksia.

Vammaisneuvosto päätti lokakuun kokouksessaan perustaa työryhmän, joka laatii kannanoton tai muun mahdollisen jatkotoimenpiteen vammaisneuvoston toiminnan vaikuttavuuden parantamiseksi ja tuo sen päätettäväksi joulukuun 2024 kokoukseen.

Hyvinvointialuelain (611/2021) 32 pykälän velvoitteet eivät vammaisneuvoston näkökulmasta toteudu täysimääräisenä tällä hetkellä. Hyvinvointialuelaki määrää vaikuttamistoimielimistä seuraavaa:

”Aluehallituksen on huolehdittava vaikuttamistoimielinten toimintaedellytyksistä. Vaikuttamistoimielimille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin arvioi olevan merkitystä lasten ja nuorten, ikääntyneen väestön tai vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta, ja vaikuttamistoimielimet tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella.”

Hyvinvointialuelain velvoittamalla tavalla vammaisneuvoston osallisuus ei toteudu myöskään YK:n vammaisyleissopimuksen yleisten velvoitteiden mukaisesti (27/2016 artikla 43). Sopimus on Suomessa voimassa lainsäätöasetyksenä. Yleissopimuksessa todetaan:

”Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.”

Vaikuttamismahdollisuuksien ongelmakohdat

Vammaisneuvoston näkemyksenä on, että hyvinvointialuelain 32 pykälä ja YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen artikla 43 eivät tällä hetkellä toteudu lain velvoittamalla tavalla. Neuvosto esittää huolensa vammaisten tosiasiallisen kuulemisen ja vammaisneuvoston osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisesta.

Vammaisneuvosto huomauttaa, että neuvoston osallistaminen vammaispalvelujen palveluverkon, vammaisosaamisen ja vammaispalvelujen hankintojen suunnitteluun ja valmisteluun ei ole vastannut sitä, miten sen hyvinvointialuelain mukaisesti olisi pitänyt toteutua. Vammaisneuvosto kokee, että sen antamalla lausunnoilla ja kannanotoilla ei ole ollut konkreettisia, nähtävissä olevia vaikutuksia. Valmistelussa olevia

asioita on tuotu vammaisneuvoston kokouksiin toistuvasti kiireisillä aikatauluilla ja/tai jo valmiina esiteltäviksi. Käytännöt eivät ole tukeneet sitä, että neuvosto olisi pystynyt tosiasiallisesti vaikuttamaan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vaikuttamistoimielin on arvioinut olevan merkitystä vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. Lausuntojen suoria vaikutuksia ei ole ollut nähtävissä konkreettisesti valmistelussa, suunnittelussa tai päätöksenteossa muutoin kuin VAPA2035 kehittämisohjelman kohdalla.

Suunnittelussa ja päätöksenteossa tulee huomioida hyvinvointialuelain henki ja hyvinvointialueen strategian mukaisesti se, että tärkeintä on ihminen. Tavoitteena tulee olla yhdenvertaiset, saavutettavat ja vammaisten erityistarpeet huomioivat palvelut. Vammaisneuvostolle ei ole esitelty millaisia huomioita lausunnoista on nostettu esiteltyihin asioihin tai miten asiakasnäkökulma näkyy päätöksissä lausuntojen myötä.

Pirkanmaan hyvinvointialueen palveluverkkosuunnitelmaan pyydettiin vuonna 2023 lausunnot, mutta sen jälkeen asian etenemistä ja muutoksia ei ole esitelty. Palveluverkkosuunnitelmassa oli muutoksia aiempaan ja tarkennuksia, joista vammaisneuvosto olisi halunnut olla tietoinen ja ajan tasalla. Vammaissosiaalityön organisaatiomuutos oli myös käsitellyssä. Tieto hyvinvointialueen 1.11.2024 voimaan astuneesta vammaissosiaalityön organisaatiomuutoksesta tuli vammaisneuvostolle lokakuussa vammaispalvelujen asiakkailta ja vammaisneuvoston jäseniltä, kun asiakkaat olivat saaneet postitse asiakastiedotteen. Tiedotteen perusteella asiakkaan vastuulle jäi omatyöntekijän yhteystietojen selvittäminen puhelinajalla tai sähköpostitse. Hyvän hallintotavan mukaista olisi ollut tiedottaa asiakkaille suoraan omatyöntekijä ja hänen yhteystietonsa sen sijaan, että asiakas joutuu itse selvittämään omatyöntekijänsä. Mikäli vammaisneuvostoa olisi haluttu kuulla, olisi asia pitänyt esitellä ja antaa mahdollisuus kommentoida ja vaikuttaa sen valmisteluun. Sen sijaan aluevaltuuston vammaispalvelujen palveluverkkosuunnitelmia koskevan lähetekeskustelun 25.11.2024 jälkeen ehdotettiin, että asia esiteltäisiin vammaisneuvostolle joulukuun kokouksessa. Muutos oli jo tehty ja informoitu ilman vammaisneuvoston vaikutusmahdollisuuksia.

VAPA2035 -kehittämisohjelma tuotiin helmikuussa 2024 ylimääräiseen kiireelliseen kokoukseen esiteltäväksi valmiina ilman, että vammaisneuvosto oli osallistunut sen valmisteluun. Ohjelmaan ei pyydetty lausuntoa vammaisneuvostolta, koska ohjelman oli tarkoitus edetä nopealla aikataululla päätöksentekoon. Vammaisneuvostoa tai vammaisia ja heidän sidosryhmiään ei osallistettu valmisteluun. Vammaisneuvosto lausui ohjelmasta ja esitti hyvinvointialueen aluehallitukselle ja johtoryhmälle huolensa ohjelman etenemisestä ilman vammaisneuvoston ja vammaisten osallistamista. Tämän jälkeen ohjelma palautettiin uudelleen valmisteluun, jolloin vammaisneuvosto sai mahdollisuuden osallistua yhdessä yhdistysten ja järjestöjen kanssa työpajoihin ohjelman kehittämiseksi. Lisäksi ohjelman taustaksi tehtiin kysely hyvinvointialueen asukkaille ja vammaisille. Tämä oli todellista osallistamista, jonka jälkeen ohjelma on toisen sisältöinen ja huomioi vammaisten asioita paremmin ja monipuolisemmin.

Vammaisneuvosto antoi VAPA2035- kehittämisohjelmaan konkreettisen ehdotuksen siitä, miten vammaisneuvosto olisi voinut osallistua vammaispalvelujen ja kehittämisohjelman seurantaan. VAPA2035 -kehittämisohjelmaan lausuntoa pyydetessä neuvostolle esiteltiin toimenpide-ehdotukset, joihin vammaisneuvosto teki muutamia tärkeitä korjausehdotuksia, joilla olisi ollut ohjelmaa konkreettisesti parantavia vaikutuksia. Toimenpide-ehdotuksia ei tuotu aluevaltuustoon päätettäväksi esiteltäessä ohjelmaa. Vammaisneuvostossa koettiin tehdyn työn olleen näiden osalta merkityksetöntä päätöksenteossa. Vammaisneuvostosta ehdotettiin jäsentä kehittämisohjelman seurantaryhmään, mutta ehdotusta ei huomioitu tuotaessa kehittämisohjelmaa aluevaltuuston päätöksentekoon. Ehdotusta haluttiin kannattaa poliittisesti, mutta ehdotus hylättiin viranhaltijoiden toimesta. Aluevaltuuston päätöksenteossa tuotiin selkeästi esille, ettei vammaisneuvoston ehdotuksia olla ottamassa käyttöön tai

harkita kehittämisohjelmassa. Vammaisneuvosto kokee lausuntonsa jääneen osittain vaille todellista vaikuttamismahdollisuutta ja kokee tulleen sivuutetuksi aluevaltuuston päätöksessä.

Vammaisneuvoston edustaja kysyi 25.11.2024 aluevaltuustossa palvelulinjajohtajalta, miten varmistetaan jatkossa, että vammaisneuvosto pystyy tosiasiallisesti osallistumaan vammaispalvelujen kehittämiseen ja seurantaan jatkossa. Se, että vammaisneuvostolle esitellään kokouksissa tilannetta ja vammaisneuvosto saa antaa kommentteja, ei ole riittävä eikä tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa vammaisia koskevaan päätöksentekoon. Vammaisneuvosto kokee, että se nähdään edelleen valmiiksi muotoiltujen palvelujen esittelyn kohteena sen sijaan, että neuvosto olisi yhdenvertainen, arvokas ja aktiivinen toimija ja osallistuja vammaisille suunnattujen palveluiden kehittämisessä, toteutuksessa ja seurannassa. Saamamme vastaus ei ole lupaus suunnitelmallisesta ja luotettavasta jatkotyöskentelystä. Vammaisneuvoston osallisuuden tulee olla aidosti varhaisemmassa vaiheessa toteutuvaa ja vaikuttavaa.

Vammaispalvelujen hankintojen suunnitteluun ja valmisteluun ei vammaisneuvostoa ole osallistettu pääosin lainkaan. Vammaisneuvosto on vuoden 2023 lausunnoissaan pyytänyt saada osallistua mm. vammaisten palveluita ja palveluverkkoa koskevien työryhmien työskentelyyn, mutta niihin ei ole kutsuttu edustajaa. Asiakasosallisuus uupuu hankinnoista.

Vammaisneuvoston ehdotukset yhteistyölle ja osallisuuden edistämiseksi

- VAPA2035 -kehittämisohjelmassa tehty yhteistyö ja ohjelman kirjaukset tulee siirtyä käytäntöön. Vammaisneuvosto tulee kutsua osallistumaan kehittämisohjelman seurantaan ja arviointiin. Kehittämisohjelmaa tulee päivittää tarvittaessa, mikäli sellaiselle vammaisneuvosto näkee tarvetta, hyvinvointialueen vammaisten tilanne sitä vaatii tai uuden vammaispalvelulain myötä nähdään vielä muutostarpeita.
- Vammaisneuvostoa tulee tosiasiallisesti kuulla ja ottaa mukaan vammaisia koskevien palvelujen suunnitteluun ja valmisteluun. Vammaisneuvosto tulee ottaa mukaan vammaisia koskevien palvelujen hankintojen ja kilpailutusten suunnitteluun ja valmisteluun.
- Vammaisneuvosto tulee ottaa mukaan hyvinvointialueen palveluorganisaation kehittämiseen ja muutoksiin niiden suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa.
- Vammaisneuvosto tulee ottaa mukaan esteettömyyden ja saavutettavuuden kehittämistyöhön hyvinvointialueella.
- Vammaisneuvoston osallistamisen tulee toteutua siten, että vammaisneuvoston jäsen osallistuu asiantuntijana työryhmiin valmistelussa, suunnittelussa ja seurannassa. Lisäksi vammaisneuvoston jäsen kutsutaan kuultavaksi ja osallistumaan asiantuntijana VAPA2035 - seurantaryhmään sekä muihin johtoryhmien kokouksiin vammaisia koskevia asioita käsiteltäessä.
- Vammaisneuvoston lausuntoon tulee olla viite valmistelutekstissä. Sen sisältöön tulee ottaa kantaa ja lausunnon tulee olla oheismateriaalina päätöksenteossa.

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisneuvosto 4.12.2024

Jakelu:

Hyvinvointialueen johtoryhmä

Päivi Tryyki

Tuulikki Parikka

Sonja Vuorela

Aluevaltuusto